

בדרך לעוד חשבון נפש: הרפורמיסטים באיראן בעקבות הבחירות לנשיאות

רוי צימט | 26 ביולי, 2021 | גיליון 1501

ניצחון אבראהים ראסי בבחירות לנשיאות איראן עורר מחדש את הוויכוח הפנימי במחנה הרפורמיסטי בנוגע למצבה ולעתידה של תנועת הרפורמות. מספר בכירים בה תולים את כישלונה באסטרטגיה שגויה וקוראים לקידום תהליכי שינוי, לחזרה לערכי היסוד של התנועה ולשיקום בסיס התמיכה הציבורית בה. לעומתם, יש התולים את הכישלון בנסיבות שאינן בשליטת הרפורמיסטים וממשיכים לתמוך באסטרטגיה המבוססת על השתתפות בבחירות ונכונות לחבור לחוגים שמרנים-פרגמטיים. אולם, ספק רב אם השתלטותם המחודשת של השמרנים תנוצל על ידי הרפורמיסטים כהזדמנות למצוא מוצא מהמבוי הסתום, שבו הם נתונים, לנוכח הדיכוי הפוליטי הנמשך ואובדן האמון הציבורי כלפי שני המחנות הפוליטיים המרכזיים. היעדר חלופה אטרקטיבית להגמוניה השמרנית לצד המשך כישלונם של השלטונות לספק מענה למצוקות האזרחים עלולים להגביר את שחיקת אמון הציבור במערכת הפוליטית, לחזק מגמות רדיקליות הדוגלות בשינוי מהפכני ולסכן לאורך זמן את יציבות המשטר.

ניצחנו של אבראהים ראסי בבחירות לנשיאות איראן ביוני 2021 עורר מחדש את הוויכוח במחנה הרפורמיסטי בנוגע לעתיד תנועת הרפורמות ולסיכוי לקדם תמורות פוליטיות, אזרחיות וחברתיות – מוגבלות ככל שתהיינה. הגם שניצחנו של ראסי היה צפוי, הרי שפסילת רובם המכריע של המועמדים, ובראשם יו"ר המג'לס לשעבר, עלי לאריג'אני, וסגנו הראשון של הנשיא רוחאני, אסחאק ג'האנגירי, על ידי "מועצת שומרי החוקה" סיפקה הוכחה נוספת לנחישות המשטר להבטיח את ההגמוניה השמרנית במוסדות השלטון ולדכא כל מוקד כוח פוליטי חלופי. זאת ועוד, תבוסתו הקשה של נגיד הבנק המרכזי לשעבר, עבד אלנאסר המתי, שנתמך על ידי חלק מהרפורמיסטים והגיע רק למקום השלישי עם פחות מעשרה אחוזים מקולות הבוחרים, העידה על כישלונם לגייס את תמיכת הציבור במועמד שנתפס כ"רע במיעוטו".

זמן קצר לאחר תום מערכת הבחירות, נשמעו בקרב הרפורמיסטים דעות שונות בנוגע למצבה של תנועת הרפורמות. התגובות לתוצאות הבחירות שיקפו מחלוקת פנימית עמוקה ביחס לסיבות המרכזיות לכישלון ולאסטרטגיה הפוליטית שעליהם לאמץ מעתה ואילך. מספר בכירים במחנה הרפורמיסטי תלו את הכישלון בהתנהלות הכושלת של הרפורמיסטים עצמם וסברו כי עליהם לקדם תהליכי שינוי בתנועה, לחזור לערכי היסוד שלה ולשקם את בסיס התמיכה

הציבורית. לעומתם, היו שהציגו את הרפורמיסטים כקורבן לנסיבות פוליטיות, כלכליות ובינלאומיות שאינן בשליטתם וטענו כי האסטרטגיה הפוליטית, שאימצו במערכות הבחירות האחרונות על בסיס השתתפות פעילה בבחירות ונכונות לחבור לחוגים שמרנים-פרגמטיים, היתה נכונה.

סעיד חג'אריאן, אחד התיאורטיקנים הבולטים בתנועה הרפורמיסטית, היה בין הראשונים להגיב לתוצאות הבחירות. ימים ספורים לאחר ניצחון ראסי, הכריז חג'אריאן על "מות הרפורמיזם באמצעות הקלפי". בציוץ בחשבון הטוויטר שלו כתב הבכיר הרפורמיסטי כי כל שנותר הוא לבצע נתיחה שלאחר המוות על מנת לקבוע האם סיבת המוות היא גילו הזקן של רפורמיזם מסוג זה או שמא ניתן לאתר את עקבות הרוצחים האחראים למותו. בכך ביטא חג'אריאן, שהביע בשנים האחרונות התנגדות להשתתפות הרפורמיסטים בבחירות, את הגישה הגורסת כי בהעדר בחירות חופשיות עליהם להסיט את מוקד פעילותם מהזירה הפוליטית לזירת המאבק הציבורי והאזרחי.

עמדה דומה נשמעה גם מצד דוברת החזית הרפורמיסטית, אזאר מנסורי, ששללה ערב הבחירות לנשיאות כל אפשרות להשתתפות פעילה בבחירות. מנסורי מתחה ביקורת חריפה על גישתם של רפורמיסטים המוכנים לתמוך בכל תנאי במועמד כלשהו בבחירות והאשימה אותם בסטייה מעקרונות היסוד של התנועה הרפורמיסטית ובאחריות לאובדן התמיכה הציבורית. לדבריה, אם הרפורמיסטים רוצים לשקם את מעמד הציבורי, במיוחד לקראת הבחירות הפרלמנטריות הצפויות בעוד כשנתיים, עליהם לחדש את הקשר עם הציבור הרחב ועם הקבוצות החברתיות השונות.

גישה שונה נשמעה מצד חוסיין מרעשי, דובר חזית "משרתי השיקום" המזוהה עם האגף המרכזי במחנה הרפורמיסטי. מרעשי שלל מכל וכל את עמדתו של חג'אריאן והגן על החלטת מפלגתו להשתתף בבחירות ולתמוך בהמתי, נגיד הבנק המרכזי לשעבר. הוא טען כי השתתפות בבחירות היא האסטרטגיה האפשרית היחידה עבור הרפורמיסטים וכי תמיכה במחאות עממיות, המסכנות את הביטחון והיציבות במדינה, אינה תואמת את דרכם. הוא ציין כי אינו רואה בעיה מיוחדת בתבוסת הרפורמיסטים, משום שבמשחק הפוליטי יש תמיד מנצחים ומפסידים, ותלה את כישלונם בבחירות הפרלמנטריות בפברואר 2020 ובבחירות האחרונות לנשיאות במדינות השגויה של הנשיא רוחאני ובמדיניות מקסימום הלחצים של נשיא ארצות הברית לשעבר, דונלד טראמפ, שהובילה למשבר כלכלי עמוק ולהחרפת אי-שביעות הרצון בציבור.

מוחמד-עלי אבטחי, ראש לשכתו של הנשיא לשעבר, מוחמד ח'אתמי, העריך אף הוא, בריאיון עיתונאי, כי אין לראות בתוצאות הבחירות ביטוי לכישלון הרפורמיסטים. לטענתו, יש להבחין בין הרפורמיסטים, שנכשלו במימוש עקרונותיהם בשל המגבלות והלחצים שהופעלו עליהם, לבין המחשבה הרפורמיסטית שעדיין נתמכת על ידי רוב הציבור. הוא העריך כי אזרחי איראן מודעים היטב לסיכונים הכרוכים בגישה הקיצונית הדוגלת בהפלת המשטר עבור יציבותה ושלמותה

הטריטוריאליזם של ארצם ולפיכך ממשיכים לתמוך בקו הרפורמיסטי המבכר שינויים הדרגתיים בדרכי שלום.

אחת הקריאות הבולטות לחשבון נפש בקרב הרפורמיסטים נשמעה מצד פאיזה האשמי, בתו של הנשיא לשעבר אכבר-האשמי רפסנג'אני. האשמי, שהפכה בשנים האחרונות לאחת המבקרות החריפות של המשטר, אמרה בריאיון ליומון הרפורמיסטי "ארמאן-י מלי", כי על הרפורמיסטים להפנים את המסר, שרוב אזרחי איראן העבירו בהימנעותם מהשתתפות בבחירות, ומבטא את שלילת מדיניותו הנוכחית של המשטר בסוגיות פנים וחץ. לטענתה, חרף כישלונותיהם החוזרים ונשנים של הרפורמיסטים, רבים מהם מסרבים להכיר בטעויותיהם וממשיכים להטיל את האחריות למצבם על השמרנים. היא הדגישה כי על הרפורמיסטים להבין שהמטרה המרכזית היא קידום רפורמות ולא הישרדות פוליטית.

הוויכוח המתנהל במחנה הרפורמיסטי מאז הבחירות מהווה המשך ישיר לשיח מתמשך סביב המשך דרכו לנוכח כישלונם לקדם רפורמות אזרחיות, ולו מוגבלות. הדיכוי הפוליטי הנמשך מאז המהומות, שפרצו לאחר הבחירות לנשיאות ב-2009 ("המהפכה הירוקה"), הציב בפני הרפורמיסטים דילמה בנוגע לשאלת השתתפותם בבחירות. לקראת הבחירות לנשיאות 2013 הם החליטו להתייצב מאחורי רוחאני חרף זיהויו עם הממסד הדתי-שמרני מתוך הכרה במגבלות כוחם והעדפת קואליציה עם מועמד שמרני פרגמטי על פני החרמת הבחירות, שעלולה היתה להוביל שוב לבחירת נשיא רדיקלי או פופוליסטי דוגמת אחמדינז'אד. גם בבחירות הפרלמנטריות שנערכו ב-2016 הם אימצו אסטרטגיה דומה והתלכדו סביב קואליציה של תומכי הנשיא. בכך ביטאו הרפורמיסטים השלמה עם הצורך להסתפק – לפחות בטווח הקצר – בשיפור המצב הכלכלי, בהגברת הפתיחות למערב ובצמצום מוגבל והדרגתי של מעורבות הממשלה בחיי האזרחים.

אלא שלנוכח האכזבה מכישלון הנשיא רוחאני לממש את הבטחות הבחירות שלו וגלי המחאה שפרצו באיראן מסוף 2017, התחדש השיח הנוקב במחנה הרפורמיסטי סביב עתיד תנועת הרפורמות. הוויכוח הפנימי שיקף חשש גובר בממסד האיראני, על אגפיו השונים, מפני השפעתם הגוברת של יסודות רדיקלים וחתרניים הקוראים תיגר על עצם קיומו של המשטר באמצעות מאבק אלים, ושיקף הסכמה רחבה למדי בנוגע לצורך לקדם תהליכי שינוי בתנועת הרפורמות ולחדד את מסריה באופן שיאפשר לה לבדל עצמה הן מהשמרנים והן מהחוגים הרדיקלים. במקביל, התחזקה ההכרה בקרב הרפורמיסטים כי עליהם לשים דגש רב יותר על נושאים כלכליים ועל המאבק לקידום צדק חברתי כדי לגייס תמיכה ציבורית נרחבת יותר, בעיקר בקרב השכבות החלשות. לקראת הבחירות האחרונות לנשיאות גברה תחושת הייאוש בקרב הרפורמיסטים. במאמר שפרסם בעיתון הרפורמיסטי "שרק" בספטמבר 2020, הישווה הפרשן הפוליטי ומבקר המשטר סאדק זיבאכלאם את הרפורמיסטים לחולה הזקוק למכונת הנשמה כדי להישאר בחיים עד לבחירות והעריך כי אפילו נס לא ימנע את תבוסתם משום שאיבדו את בסיס התמיכה הציבורית בהם.

לנוכח ניסיון העבר, ספק רב אם ניצחונו של ראיסי בבחירות והשתלטותם המחודשת של השמרנים ינוצלו על ידי הרפורמיסטים כהזדמנות למצוא מוצא מהמבוי הסתום, שבו הם נתונים, לנוכח הדיכוי הנמשך מצד השלטונות ואובדן האמון הציבורי כלפי שני המחנות הפוליטיים המרכזיים. בשלב זה נראה אומנם שהמשטר מצליח לשמר בידיו עוצמות המאפשרות לו לצלוח את האתגרים הניצבים בפניו ולדכא כל איום פוטנציאלי ליציבותו. עם זאת, העדר חלופה אטרקטיבית להגמוניה השמרנית לצד המשך כישלונו של המשטר לספק מענה למצוקות האזרחים עלולים להגביר את שחיקת אמון הציבור במערכת הפוליטית, לחזק מגמות של הקצנה ולסכן לאורך זמן את יציבותו של המשטר.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט